

Školská zrelost' a zrelost' školy¹

Vladimír Dočkal

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Bratislava

Pripravenosť dieťaťa na vstup do školy je jednou zo stále živých tém vo vývinovej a školskej psychológii i v psychodiagnostike. Ako onú dosiahnutú vývinovú úroveň nazvať (zrelosť, pripravenosť, spôsobilosť?). Čo k nej všetko patrí? Ako ju dostatočne spoľahlivo zistiť?

V snahe hľadať odpovede na tieto otázky nám uniká možnosť pozrieť sa na problematiku vstupu dieťaťa do školy z iného zorného uhla.

Ako je naša škola pripravená na to, aby do nej chodili a aby z nej profitovali rôzne deti? Prečo pokladáme školu za nemennú hodnotu a hľadáme len spôsoby, ako prispôbiť deti jej požiadavkám? Zamyslime sa raz aj nad tým, či škola ako taká vyhovuje edukačným požiadavkám detí, ktoré ju navštevujú!

Zásadnú zmenu v smere, ktorý tu naznačujem, urobila v sedemdesiatych rokoch britská vládna komisia vedená M. Warnockovou, keď začala uvažovať o špeciálnych edukačných potrebách žiakov (resp. o ich edukačných požiadavkách – preklad anglického *needs* nie je taký jednoznačný). Dovtedajšia optika zaškolenia sa mala zmeniť: nepýtajme sa, či je dieťa vhodné zaradiť do tej-ktorej existujúcej inštitúcie (bežnej či špeciálnej školy), ale prispôbme školu, ktorá je najbližšie k bydlisku dieťaťa, jeho špeciálnym potrebám (Lloydová, 1995). Zmenila sa naozaj?

Nie som oprávnený hodnotiť situáciu vo Veľkej Británii a iných krajinách. Na Slovensku a v Českej republike je však posun v zmysle odporúčaní Warnockovej správy, hoci teoreticky sme ich po roku 1989 akceptovali, iba nepatrný.

Stále totiž uvažujeme inštitucionálne – odráža sa to aj v jazyku. Zatiaľ čo v po anglicky hovoriacich krajinách pracujú Ministries of Education (ministerstvá *výchovy a vzdelávania*), v našich podmienkach máme stále ministerstvá *školsťva*. Do stredu pozornosti sa tak namiesto vlastného edukačného procesu stále vtiera školstvo ako inštitucionálny systém. Z toho ľahko rezultuje potreba prispôbovať deti tomuto systému, resp. vytvárať špeciálne subsystemy pre rôzne definované skupiny detí. Z posúdenia školskej pripravenosti dieťaťa potom vyplýva iba rozhodnutie o zaškolení v bežnej škole, odložení zaškolenia, alebo zaškolení v niektorej z existujúcich špeciálnych škôl.

Existuje však mnoho detí, pre ktorých vývin nie je optimálna ani jedna z týchto možností. Čo s nimi? Natlačiť ich do existujúceho systému, tak ako to robíme napríklad s rómskymi deťmi, ktoré sa obvykle dostávajú do špeciálnych základných škôl, pretože vďaka svojmu odlišnému kultúrnemu zázemiu a výraznému sociálnemu znevýhodneniu nezvládnu požiadavky bežnej základnej školy? Tie deti ale nemusia byť mentálne postihnuté. Určite vyžadujú špeciálny edukačný prístup, sú to bezpochyby deti so špeciálnymi edukačnými potrebami. Avšak ak im ten prístup ponúkne v špeciálnej škole, znemožníme im ďalšie plnohodnotné vzdelávanie a pomáhamo tak celú populáciu udržiavať v nežiaducej sociálnej situácii.

Medzi deti so špeciálnymi edukačnými potrebami patria okrem rôzne postihnutých detí, detí s poruchami reči, pozornosti, s vývinovými poruchami učenia a autizmom, o ktorých už dnes uvažuje aj naša legislatíva, aj mnohé ďalšie skupiny:

1(SYNOPSIS)

- ◆ příslušníci etnických a jazykových minorít,
- ◆ deti zo sociálne znevýhodneného prostredia, s problémami v primárnej rodine, týrané deti,
- ◆ deti s poruchami emocionality a správania,
- ◆ deti nadané (intelektovo, umelecky, pohybovo...),
- ◆ deti s kombináciou horeuvedených charakteristík (napríklad nadané deti z minorít, postihnuté deti z minorít, nadané deti s rôznymi druhmi postihnutia),
- ◆ všetky deti, ktorých vývin sa v danej etape výraznejšie odlišuje od štandardného vývinu; špeciálne edukačné potreby nie sú trvalá charakteristika dieťaťa, ktorékoľvek ich môže pociťovať v ľubovolnej (aj časovo obmedzenej) etape svojho vývinu (Špotáková, Zvalová, 1992).

Mnohé z týchto detí by neuspeli v plnení bežných kritérií školskej zrelosti, napriek tomu majú právo byť vzdelávané. Výnimočne výtvarne nadaná Danko (bližšie Dočkal, 1999) vôbec nechodila do školy, pretože pre dieťa s kvadraparetickou formou DMO, s výraznou atetózou, nechodiace, nepočujúce a nehovoriace neexistuje v našom školskom systéme príslušný typ špeciálnej školy. Je to v poriadku?

Riešenie nebude vo vytváraní ďalších a ďalších typov špeciálnych škôl, ale v zmene prístupu všetkých škôl ku svojim žiakom. **Otázka nesmie znieť: Hodí sa toto dieťa do našej školy? – a ak nie, pošleme ho inde. Otázkou má byť: Hodí sa naša škola pre toto dieťa? – a ak nie, čo môžeme urobiť, aby sme školu prispôbili jeho potrebám?**

Problematika pripravenosti dieťaťa na školu má zmysel len vo vzťahu k špecifikám jeho vývinu. Niektoré je pripravené skôr, iné neskôr, a podľa toho by malo byť zaškolené. Mnohé deti však klasicky pripravené nebudú nikdy (extrémny príklad: dieťa s ochrnutými hornými končatinami nemôže obstať v tzv. Filipínskej miere). Pripravenosť dieťaťa na vstup do školy by preto nemala byť posudzovaná primárne vo vzťahu ku škole, ale vo vzťahu k jeho konkrétnym vývinovým možnostiam. Aj dieťa so špeciálnymi edukačnými potrebami je v istom okamihu „zrelé“ pre školu. Teraz ide o to, aby tá škola bola zrelá preňho. To je otázka na diskusiu odborníkov, medzi ktorými popri pedagógoch nesmú chýbať detskí psychológovia. A jedni i druhí musia mať dostatok dobrej vôle a trpezlivosti.

Literatúra:

- DOČKAL, V. 1999. Výnimočný talent viacnásobne postihnutého dievčaťa. *Československá psychologie*, č. 4, s. 358-368.
- LLOYDOVÁ, Ch. 1995. Na ceste k integrácii. In: SENKA, J. – UČEŇ, I. (Eds.): *Integrácia postihnutých detí v bežných školách*. Bratislava : VÚDPaP, s. 13-16.
- ŠPOTÁKOVÁ, M. – ZVALOVÁ, M. a kol. 1992. *Vzdelávanie postihnutých – od segregácie k integrácii*. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 1, s. 45 – 60.

DOČKAL, Vladimír. Školská zrelosť a zrelosť školy. In HELLER, Daniel; PROCHÁZKOVÁ, Jana; SOBOTKOVÁ, Irena (ed.). *Psychologické dny 2004 : Svět žen a svět mužů : polarita a vzájemné obohacování : sborník příspěvků z konference Psychologické dny, Olomouc 2004*. Olomouc : Universita Palackého v Olomouci, 2005. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas Philosophica, Psychologica 35 - suppl. Plný text příspěvku o rozsahu 2 s. je dostupný na přiloženém CD-ROM. ISBN 80-244-1059-1.